

УДК 316.6

Наталія Олександрівна ПРІБИТКОВА,

науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7944-5712>

ЩОДО ПОШИРЕННЯ РАСИЗМУ ТА КСЕНОФОБІЇ: КУЛЬТУРНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ

Розкрито поняття расизму та ксенофобії. Висвітлено культурно-психологічні фактори поширення злочинів на ґрунті ненависті та охарактеризовано їх основні складові.

Ключові слова: расизм, ксенофобія, культурно-психологічні фактори.

Спалахи ненависті та нетерпимого ставлення до представників суспільства, які відрізняються кольором шкіри, формою очей, національністю, релігійними переконаннями часто обумовлені закономірними явищами, наприклад, перенаселенням території, неконтрольованою міграцією, загостренням релігійного протистояння тощо. Утім, самі собою економічні, політичні чинники соціогенези є індиферентними відносно расизму та ксенофобії. Неодмінною проміжною ланкою в системі детермінаційних зв'язків між ними є культурно-психологічні фактори. Їх виявлення, опис, пояснення є невід'ємними елементами у стратегії протидії расизму та ксенофобії як на національному, так і регіональному й міжнародному рівнях.

Термін «ксенофобія» лише в останні роки увійшов до нашого життя. Але, незважаючи на загальносвітову актуальність означених проблем і широку вживаність цього терміна, на сьогодні не існує його загальноприйнятого визначення в міжнародних та вітчизняних нормативних документах. Дослідники небезпідставно вказують, що категорія «ксенофобія» продовжує залишатися розмитою та має досить обмежені аналітичні можливості [1, с. 109]. Ксенофобію зазвичай розуміють як страх або ненависть до кого-небудь або чого-небудь чужого, незнайомого, незвичного; сприйняття чужого як незрозумілого, неосяжного, а тому небезпечного та ворожого [2, с. 216]; негативну установку,

ірраціональний страх і ненависть до чужинців [3, с. 3]. Так чи інакше, джерелом ксенофобії є страх перед представниками інших груп людей. Ідеологічна обробка цього неусвідомленого почуття призвела до появи расизму – сукупності концепцій, основу яких складають положення про фізичну або психічну нерівноцінність людських рас і вирішальний вплив расових відмінностей на історію та культуру суспільства.

Расизм – це світогляд, а також політичні теорії та практики, які на ньому ґрунтуються і засновані на уявленні про поділ людей на біологічно різні групи на основі видимих особливостей зовнішності (колір шкіри, структура та колір волосся, риси обличчя, будова тіла тощо), тобто на різному ставленні до людей та їх спільностей залежно від їх приналежності до цих груп (рас) [4, с. 1136]. Як різновид ксенофобії расизм є ірраціональною, але природною реакцією людей на чуже та невідоме.

Оскільки в основі расизму та ксенофобії як на індивідуальному рівні, так і на рівні масових асоціальних практик знаходиться феномен страху, варто акцентувати увагу саме на їх культурно-психологічних факторах. Останні, перебуваючи в єдності із соціально-економічними, загострюють деформаційні процеси в різних формах суспільної свідомості, перш за все в моральній, політичній та правосвідомості [5, с. 127].

Серед низки культурно-психологічних факторів поширення расизму та ксенофобії звертає на себе увагу фактор поглибленого правового, морального та політичного нігілізму. Це означає, що не лише зневажливе, нівелююче ставлення до права, інституту правосуддя, інших інституційних і нормативних складових соціодинаміки з боку населення сприяє відтворенню злочинів, передбачених ст. 161 КК України, як найбільш чутливих індикаторів стану феномена ненависті. Роль державних службовців у цьому процесі є не менш значущою. Мовчазне потурання, а часто й активне сприяння дискримінаційним практикам лише сприяють закріпленню ксенофобських установок у глибинних шарах масової свідомості [6, с. 90].

Зауважимо, що базовим структурним компонентом поширення расизму та ксенофобії є негативна соціальна установка, яку можна уявити як відносно стійку у часі систему поглядів, уявлень про соціальний об'єкт чи подію (когнітивний блок),

сукупність пов'язаних з ними емоційних станів (емоційний блок), що схилиють до відповідних дій (поведінковий блок). Провідною негативною установкою в механізмі ксенофобії є упередження, тобто негативне ставлення до представників будь-якої соціальної групи, обумовлене лише їх належністю до цієї групи [7, с. 217].

Расистські та ксенофобські установки підтримуються ще й негативною стереотипізацією свідомості.

Негативну стереотипізацію свідомості значною мірою формують засоби масової інформації. Вияви нетерпимості до іммігрантів у мас-медіа стали поганою звичкою, до якої вдаються не тільки маловідомі, а й популярні видання й телеканали, які позиціонують себе демократичними та ліберальними. Намагаючись здобути популярність і заради збільшення аудиторії споживачів інформації, журналісти та редактори часто ігнорують певні норми професійної етики й розмовляють із суспільством мовою з очевидними ознаками мови ворожнечі, досить часто публікують матеріали, які завуальовано викликають неприязне ставлення до іноземців, чим провокують суспільство та владу на дискримінацію: як пересічний громадянин, так і чиновник починають вірити, що іммігранти – це потенційна загроза, а тому певні обмеження їх прав є благом для кожного українця окремо і для всього суспільства в цілому. Наприклад, у ЗМІ набуває сталості тенденція до вживання таких термінів, як «кавказька мафія», «злочини осіб циганської національності», «азіатські злочинні угруповання» тощо. Такі вислови не тільки некоректні та неприпустимі, але й часто призводять до спекуляцій з боку радикально налаштованих прибічників неонацистського та націоналістичного спрямування [8, с. 31].

Отже, культурно-психологічні фактори расизму та ксенофобії, перебуваючи в єдності із соціально-економічними, формуються в надрах трансформації суспільної свідомості і, перш за все, моральної, політичної та правової її форм.

Список бібліографічних посилань

1. Явір В. А. Суспільно-політичний вимір та правові механізми протидії ксенофобії в Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.05. Київ, 2008. 221 с.

2. Большая российская энциклопедия : в 30 т. Т. 16 / отв. ред. С. Л. Кравец ; глав. ред. Ю. С. Осипов. М. : БРЭ, 2010. 751 с.

3. Солдатова Г. У., Макаручук А. В. Может ли другой стать другом? Тренинг по профилактике ксенофобии. М. : Генезис, 2006. 256 с.

4. Універсальний словник-енциклопедія / голов. ред. ради М. Попович. 2-ге вид., допов. Львів : Атлас, 2001. 1575 с.

5. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам : монографія. Харків : Діска-плюс, 2013. 524 с.

6. Прібиткова Н. О. Характеристика основних факторів поширення расизму і ксенофобії як фонових для злочинності явищ в Україні. *Право і Безпека*. 2016. № 2 (61). С. 88–93.

7. Берон Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб. : Питер, 2001. 352 с.

8. Мова ворожнечі та інші підводні камені – як це відбувається у ЗМІ // Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету – поширення мови ворожнечі та заклик до нетерпимості (мова ворожнечі як зброя для правової риторики) / проект «Без кордонів» ; Центр «Соціальна дія». Київ : ФО-П Бурбулевич З. І., 2011. С. 29–37.

Одержано 27.03.2018

Раскрыто понятие расизма и ксенофобии. Освещены культурно-психологические факторы распространения преступлений на почве ненависти и охарактеризованы их основные составные.

Ключевые слова: расизм, ксенофобия, культурно-психологические факторы.

УДК 159.923.2.072

Анна Сергіївна РУДАЙ,

викладач кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4260-2275>

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ЯК МЕДІАТОР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Представлено дослідження особливостей психологічних ресурсів, їх види і взаємозв'язок ресурсів з професійним розвитком працівників поліції.

Ключові слова: психологічні ресурси, стрес, правоохоронець, професійний розвиток.

Кожного дня професія поліцейського має різні фізичні та психічні навантаження, складні завдання за умов дефіциту